

O‘ZBEK TILIDAGI ZONIM KOMPONENTLI FRAZEOLOGIZMLARINI XITOIY TILIGA FUNKSIONAL EKVIVALENTI NUQTAI NAZARIDAN TARJIMA QILISHI MASALASI

Bay Yang

Tayanch Doktorant

Alisher Navoiy nomidagi ToshDO‘TAU

[*baiyangnatasha@gmail.com*](mailto:baiyangnatasha@gmail.com)

Annotatsiya: Maqola o‘zbek frazeologik birliklarini zoonim komponenti bilan Xitoy tiliga funksional ekvivalentning nazariy asosida tarjima qilish muammosiga bag‘ishlangan. Tarkibiy-zoonim bilan frazeologik birliklarning lingvistik-madaniy tomonlarini tahlil qilishga va madaniy farqlarning ushbu frazeologik birliklarning konnotativ ma‘nolariga ta‘siriga munosib tarjimaga erishish, frazeologik birliklarning ma‘nosi va madaniy tasvirlarini etkazish usullarini tahlil qilishga alohida e‘tibor beriladi. Maqolada Eugene Nidaning funksional ekvivalenti nazariyasi ko‘rib chiqildi, shuningdek, ikki mamlakat o‘rtasidagi madaniy almashinuvni yanada rivojlantirishga ko‘maklashish uchun zoonim komponentli o‘zbek frazeologik birliklarini Xitoy tiliga tarjima qilishning o‘z usullari taqdim etildi.

Kalit so‘zlar: frazeologik birlik, tarjima usuli, funksional ekvivalent nazariyasi, o‘zbek tili, madaniy ma‘no.

O‘zbekiston va Xitoy o‘rtasidagi madaniy almashinuvlar chuqurlashgani sayin, Xitoy frazeologik birliklarini tarjima qilish muammosi tobora dolzarb bo‘lib bormoqda. Frazeologiya tilning leksik tarkibining eng muhim ifodali va noyob qismidir. Frazeologik birliklar (keyinchalik FB) korpusida jamiyat va xalqning madaniy, kundalik, tarixiy va an‘anaviy jihatlari aks ettirilib, nutqqa obrazlilik va hissiy rang beradi. Hayvonlar madaniyatning boy mozaik tualining ajralmas tarkibiy qismi bo‘lgan insonning madaniy g‘oyalarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi [1, 26]. Shu bilan birga, zoonim komponentli FB madaniy ma‘noga ega so‘zlarning muhim qismidir, shuning uchun turli madaniy kontekstlarda zoonim komponentli Fe madaniy ma‘nolarida sezilarli farqlar mavjud.

Ma‘lumki, tarjima jarayonida asl matnga sodiqlik va madaniy ma‘nolarni ishonchli etkazish bizning tarjimonlarimiz uchun dolzarb muammo bo‘lishi kerak. Y. Naidaning funksional ekvivalentlik nazariyasiga asoslangan ushbu maqolada o‘zbek frazeologizmlarini zoonim komponenti bilan Xitoy tiliga tarjima qilishda ularni hal qilishning qiyinchiliklari va strategiyalari ko‘rib chiqiladi.

Y. Naidaning funksional ekvivalentlik nazariyasi.

Amerikalik tilshunos Y. Naida tomonidan ilgari surilgan funksional (dinamik) ekvivalentlik nazariyasi, uning markazida retseptor reaksiyasi joylashgan bo‘lib, u tarjima sifatini baholashning asosiy mezon sifatida tan olingan. Y. nayda "tarjima nazariyasi va amaliyoti" kitobida mashhur "retseptor reaksiyasi" nazariyasini ilgari surdi va o‘quvchining pozitsiyasini hisobga olgan holda tarjima qilishda quyidagi ikkita vaziyatdan qochish kerakligini ta‘kidladi: tushunmovchilikka yoki lug‘at yoki grammatikada murakkablikka olib keladi[2, 46].

Olim tarjima qilingan tilda matni qabul qiluvchining va asl nusxani qabul qiluvchining reaksiyalarini taqqoslashni taklif qiladi. Shu nuqtai nazardan shuni ta’kidlash kerakki, madaniy va etnik jihatlardagi farqlar tufayli tarjima paytida matnning muhim madaniy moslashuvini amalga oshirish kerak. O’quvchiga begona madaniy-etnik obrazlar yoki uyushmalarni o’z ichiga olmaydigan tarjima matni tarjimaning asosiy funksiyasining bajarilishini ta’minlaydi, ya’ni asl matni to’liq kommunikativ almashtirishga erishish[3, 63].

O’zbek tilida zoonim komponentli frazeologik birliklarning xususiyatlari.

Frazeologik birliklarni zoonim komponenti bilan tarjima qilishning mos usulini tanlash asosan ularda ishlatiladigan hayvon soʻzlarining oʻziga xos ma’nosi va funksiyasiga bogʻliq. Ba’zi hollarda, hayvon soʻzlari FB faqat ularning to’g’ridan-to’g’ri ma’nosini etkazishi mumkin, boshqa hollarda ular hayvonlarning tashqi xususiyatlari, jismoniy xususiyatlari, xulq-atvori va xususiyatlari bilan chambarchas bogʻliq bo’lgan chuqurroq metafora yoki ramziy ma’nomlarni o’z ichiga olishi mumkin.

Xususan, yorqin madaniy konnotativ ma’nomlarga ega bo’lgan frazeologik birliklarga alohida e’tibor berilishi kerak. Avvalo, tarixiy ishoralar yoki afsonalardan kelib chiqqan frazeologik birliklarni ta’kidlash kerak, bunda hayvonlar ko’pincha qo’shimcha majoziy konnotativ ma’nomlar bo’lmagan taqdirda syujet qahramonlari sifatida harakat qilishadi.

Frazeologiyani o’rganishda o’zbek tilshunoslari ham salmoqli ishlar olib borishgan. Xususan, Bekmurod Yo’ldoshevning “O’zbek frazeologiyasi va frazeologiyasining shakllanishi hamda taraqqiyoti” monografiyasi[4,41].

O’zbek tilida zoonim komponentli frazeologik birliklarni Xitoy tiliga tarjima qilish usullari.

1. Frazeologik birliklarning soʻzma-soʻz tarjimasi.

Y. Nayda o’zining "til, madaniyat va tarjima" asarida, agar soʻzma-soʻz muvofiqlik bilan denotativ va assotsiativ ma’nomlarga nisbatan funksional ekvivalentlikka erishish mumkin bo’lsa, unda rasmiy o’zgarishlar talab qilinmasligini ta’kidlaydi[3, 29].

Shu munosabat bilan, frazeologik birliklarning denotativ ma’nosini etkazishda asl nusxaning metaforik shaklini saqlab, soʻzma-soʻz tarjima usuliga ustunlik berish kerak. Bunga shunga o’xshash vaziyatlarni tavsiflash orqali erishish mumkin, bu tarjima o’quvchisiga asl nusxadagi o’quvchilarga o’xshash his-tuyg’ularni olish imkonini beradi. FB ma’lumotlarida ishlatiladigan hayvonlar tarjima o’quvchilariga tanish bo’lishi juda muhimdir. Ushbu usul hayvonlarning tashqi xususiyatlari, jismoniy xususiyatlari va xatti-harakatlarini tavsiflovchi frazeologik birliklarga nisbatan qo’llaniladi. Masalan,

qari ot egat buzmaydi — 老马识途(lǎo mǎ shí tú);

Ho’kizning qulog’iga tanbur chertmoq / Eshakning (yoki ho’kizning) qulog’iga tanbur chertmoq — 对牛弹琴(duì niú tán qín).

Hayvonlarning xarakter xususiyatlari bilan bogʻliq frazeologik birliklarni tarjima qilishda ularning tarjima madaniyatida o’xshash madaniy konnotativ ahamiyatga ega ekanligini ta’minlash muhimdir.

2. Frazeologik birliklarning tavsiflovchi tarjimasini.

Madaniy tafovutlar tufayli yuzaga kelgan moslashuvlar ko‘pincha funktsional ekvivalentlikka erishish jarayonida til farqlaridan ko‘ra muhimroq bo‘lib chiqadi[3, 53]. Frazeologik birliklarni zoonim komponenti bilan tarjima qilishda, ba’zida ularning chuqur ma’nosini yaxshiroq etkazish uchun o‘ziga xos madaniy tasvirlarni moslashtirish kerak bo‘ladi. Shu munosabat bilan, ushbu turdagi frazeologik birliklarning tarjimasini o‘quvchiga ularning maqsadi va kontekstini etkazishga, ularning so‘zma-so‘z ma’nosini etkazish o‘rniga ma’lum bir kommunikativ maqsadga erishishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Masalan,

Egarlagan otdek — 整装待发 (zhěng zhuāng dài fā) ;

Ignadekni tuyadek qilmoq — 小题大做 (xiǎo tí dà zuò);

it-mushuk dushman — 水火不容 (shuǐ huǒ bù róng).

3. Frazeologik birliklari tasvirini almashtirish.

Frazeologik birliklarni tarjima qilishda qiyinchiliklar madaniyatlar o‘rtasidagi farqlarni ham anglatadi. Shu bilan birga, muayyan hodisalar yoki vaziyatlarni tasvirlashda turli xil madaniy muhitda bo‘lgan turli mamlakatlardan kelgan odamlar, qoida tariqasida, faqat ifoda ob’ektlarini tanlashda farq qiladigan o‘xshash hissiy tajribalarni boshdan kechirishadi. Muayyan ob’ektlarning lingvistik tushunchalari semantik va majoziy idrok nuqtai nazaridan o‘xshash bo‘lsa, tarjima qilingan matnни yaxshiroq idrok etishlari uchun hayvonlarning tasvirini almashtirish usulidan foydalanish tavsiya etiladi. Masalan,

bir o‘q bilan ikki quyanni urmoq — 一箭双雕 (yì jiàn shuāng diāo);

toshbaqa yurish bilan — 蜗行牛步 (wō xíng niú bù);

quyon yurak — 胆小如鼠 (dǎn xiǎo rú shǔ).

Ushbu asarda o‘zbek zoonim komponentli frazeologik birliklarining Xitoy tiliga tarjimasini tahlil qilib, Y.Naidaning funktsional ekvivalentligi nazariyasiga asoslanib, asl matnни to‘liq kommunikativ almashtirishga erishish muhim degan xulosaga kelishimiz mumkin. Frazeologik birliklarning so‘zma-so‘z tarjimasini shunga o‘xshash vaziyatlarni tavsiflash orqali asl nusxaning madaniy konnotativ ma’nosi va metaforik shaklini saqlashga imkon beradi. Frazeologik birliklarning tavsiflovchi tarjimasini katta madaniy bo‘shliq bilan funktsional ekvivalentlikka erishishga qodir.

Bundan tashqari, samarali tarjima usuli hayvonlarning frazeologik birliklari tasvirini almashtirishdir, bu tarjimaning tarjima tilining ekspressiv xususiyatlariga ko‘proq mos kelishiga, shuningdek tarjimaning madaniy moslashuvchanligini oshirishga imkon beradi. Ikki madaniyat o‘rtasidagi farq va o‘xshashliklarni chuqur tushungan holda, tarjima asl matnga nisbatan ishonchli bo‘lishi mumkin va o‘quvchilar tomonidan maqsadli tilda tushunish va idrok etish uchun mavjud bo‘lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ma G. F. Frazeologizm.// Ichki Mo‘g‘uliston Renmin. Xuh-Xoto., - 1978. – 343 b.马国凡, 成语, 熟语丛书. 呼和浩特: 内蒙古人民出版社, 1978.-343页
2. Nida E.A., Taber C.R. The Theory and Practice of Translation. Leiden: E, J, Brill, 1974.
3. Nida, E. A. Toward a Science of Translating: With special reference to principles and procedures involved in Bible translating. Leiden: Brill. 1964.
4. Yo‘ldoshev B. O‘zbek frazeologiyasi va frazeologiyasining shakllanishi hamda taraqqiyoti. Samarqand. 2013.
5. O‘zbek tili frazeologik lug‘ati [Matn] : lug‘at / Sh.Rahmatullayev, N.Mahmudov, Z.Xolmanova, I.O‘razova, K.Rixsiyeva. – T.: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot- matbaa ijodiy uyi, 2022. – 636 b.